

dos a la CNT, central hegemónica en el sector. En Madrid y Valencia, la correlación de fuerzas era más equilibrada y tanto la Junta de Espectáculos (Madrid) como el Comité Ejecutivo de Espectáculos (Valencia) estuvieron bajo el control de la CNT y la UGT antes de convertirse en organismos tutelados por el Gobierno.

A pesar de la voluntad de estos organismos por dar al cine español una dignidad artística y, al mismo tiempo, utilizarlo como arma propagandística, acabaron por dar prioridad a la rentabilidad económica sobre la calidad, único modo de garantizar las reivindicaciones económicas y sociales de los trabajadores del sector. Así pues, el encendido debate crítico sobre la necesaria renovación estética del cine español no tuvo una plasmación en la práctica, es decir, en los films. A este respecto, son ilustrativos tanto los análisis de Sala como los de los críticos de la época sobre los films de ficción producidos por las organizaciones políticas y sindicales. *El cine en la España Republicana...* muestra que las producciones de esa época pertenecen a un tipo de cine «coyuntural»; medio y cortometrajes sobre la situación en el frente y otros concebidos para difundir la causa republicana en el extranjero. Existieron, obviamente, excepciones, producciones del Sindicato de la Industria del Espectáculo (SIE) o de la Federación Regional de la Industria de los Espectáculos Públicos (FRIEP), ambas de tendencia anarcosindicalista³.

¿Qué veían entonces los espectadores de la zona republicana? El libro de Sala aporta interesantes datos sobre la exhibición y la distribución. Dada la dificultad para conseguir material virgen —además de tener que atender a las necesidades propagandísticas—, las salas cinematográficas se veían obligadas a recurrir a las reposiciones de títulos nacionales y, fundamentalmente, de films norteamericanos que distribuían desde París las *majors* de Hollywood. Atención especial merece la buena aco-

gida, de crítica y público, que obtuvo el cine soviético llegado a las pantallas republicanas poco después de estallar la guerra.

El cine en la España Republicana... termina con un capítulo dedicado a la labor cinematográfica de organismos internacionales —fundamentalmente británicos, soviéticos y franceses— así como a filmes bien conocidos de estudiosos y aficionados como *Tierra de España* de Joris Ivens o *Sierra de Teruel* de André Malraux sobre los que se aportan interesantes datos sobre las condiciones de producción, distribución y exhibición. Por último, cabe destacar la amplia y documentada filmografía que se constituye en una importantísima fuente documental no sólo para el historiador que quiera acercarse a este período de nuestra historia con una nueva mirada.

Josep Lluís Fecé

Vilches, Lorenzo. *La televisión. Los efectos del bien y del mal.* Barcelona: Paidós, 1993. 206 p.

L'obra està dividida en una introducció, nou capítols i una extensa bibliografia.

Som davant d'un treball dedicat a la televisió en el qual s'estudia, des d'una perspectiva bàsicament sociològica, el que podríem anomenar de forma genèrica, la influència d'aquest mitjà sobre les audiències. És, sobretot, un repàs sobre molts dels corrents teòrics de recerca social que s'han ocupat del tema dels mitjans i, per tant, de la televisió. Vilches es fa una sèrie de grans preguntes: «¿Qué hay de cierto y qué de sospecha generalizada sobre el pretendido efecto de violencia de la televisión? ¿Cómo se encara el problema de la audiencia infantil y la manipulación publicitaria?... ¿Es la televisión un medio de aprendizaje y de formación?» O també «¿Son válidos aún los conceptos de alienación como principal efecto de la televisión en la comunicación de masas? La televisión ¿sigue siendo la expresión de una cultura burguesa de ideología dominante frente a una audiencia que pertenece a otra cultura?» I en definitiva, la que potser és la gran pregunta «¿Cuál es el poder real de la televisión en la

³ Por ejemplo, *Aurora de esperanza* (Antonio Sau, 1937), *Barrios Bajos* (Pedro Puche, 1937) o *¡No quiero...no quiero!* (Francisco Elías, 1838).

vida política y en la opinión de los ciudadanos, cuáles los efectos en los electores que siguen las noticias en televisión?¹».

L'autor intenta contestar les preguntes anteriors i encara algunes més a través d'un repàs solvent de moltes de les recerques que s'han fet des de fa més de cinquanta anys sobre efectes, anàlisi de continguts, estudis culturals, etc. L'únic comentari que gosaríem fer a les qüestions que ens planteja Vilches és que n'hi ha algunes que ja tenen un caràcter històric i que han perdut la seva qualitat de centre de debat intel·lectual. Ens referim, per exemple, al tema de si la televisió vehicula només o principalment la ideologia dominant, la qual se la titlla de «burguesa», en una acció d'alienació sobre unes capes populars que tenen una altra cultura. Uns plantejaments com aquests resulten avui dia inadequats. No és que s'hagin extingit els problemes relacionats amb els continguts i la recepció de la televisió sinó que els problemes són diferents als que hi havia fa uns anys i també és diferent el tractament que se'ls dona.

Analitza un tema clàssic en la bibliografia anglosaxona sobre comunicació: els efectes de la televisió sobre els infants. Repassa els grans autors que han tractat el tema dels efectes, que són naturalment els de tradició empírica, amb la qual cosa crea un marc general on integrar els més específics de la violència, dels infants i la televisió. El recorregut que fa Vilches a través les recerques teòriques el porta fins a les més recents, que corresponen als efectes sobre la cognició. El que tracta és de proporcionar una panoràmica general dels estudis que s'han fet, ja siguin estrictament teòrics, ja siguin experimentals en la recerca de les influències de la televisió.

Al servei de la seva finalitat de proporcionar una visió global en el tema dels efectes, a més d'una revisió força completa dels estudis empírics, també en fa una de més superficial de les posicions de l'Escola de Frankfurt. Li interessen particularment els estudis que fa Adorno sobre la televisió, en els darrers anys de la seva vida científica. El missatge

dels mitjans de comunicació és descrit en tota la seva complexitat, i s'hi subratlla la importància dels continguts ocults dels missatges; uns continguts que van destinats a incidir sobre processos mentals de naturalesa inconscient dels subjectes que componen les audiències, cosa per la qual són captats sense la possibilitat d'exercir-ne una acció crítica. La televisió d'aquesta manera es converteix en l'instrument a través del qual es conforma i es divulga la representació de tota la realitat social; una representació que les audiències fan seva a causa de la seva aparent familiaritat. Ressalta el fet que els espectadors fan seva la televisió com si fos quelcom que poden manipular al seu gust. Tanmateix, tot i l'apropiació que fan de la televisió, els seus continguts continuen essent estranys i, fins i tot, contraris a la personalitat dels públics consumidors. Aquesta és una vella concepció de l'Escola de Frankfurt que actualment s'ha de revisar amb seriositat. La societat ha canviat pregonament en tots els aspectes i també en el de la ideologia o de les ideologies que hi funcionen. No és gaire clar fins a quin punt coincideixen o no, més aviat sembla que sí, les conviccions i ideologies àmpliament compartides per la majoria de la població i els continguts dels programes dels mitjans de comunicació.

D'altra banda, i amb una relació estreta amb les aportacions de l'Escola de Frankfurt, Vilches incorpora els estudis de la denominada Escola de Birmingham, i n'assenyala tant les concordàncies com les diferències. Els *Cultural Studies* lliguen la reflexió teòrica amb recerques empíriques especialitzades. S'interessen per les audiències però no d'una manera global, sinó específicament per públics concrets, com els joves, les dones o els immigrants.

A Vilches li interessa la importància que atorga un autor com Hall als processos semiòtics de producció del discurs i la seva articulació amb les estructures tècniques pròpies del mitjà. L'Escola de Birmingham proporciona una perspectiva teòrica molt completa, la qual és valorada de la manera següent:

«El conocimiento de la Escuela de Birmingham es clave para obtener una visión correcta de los estudios internacionales sobre

¹ Vilches, Lorenzo, 1993, pp 12-13.

los efectos de la televisión. Las raíces teóricas y culturales de ese grupo de investigadores y su capacidad de diálogo con el marxismo, el psicoanálisis, la lingüística y otras corrientes de investigación como la teoría del film y el estructuralismo hacen todavía más incomprendible el desconocimiento de esa Escuela por parte de los estudiosos europeos de televisión»².

Les aportacions d'autors d'aquesta escola com S. Hall o D. Morley, especialment les que s'engloben amb el nom de «paradigma de la producció del paradigma televisiu», proporcionen, segons el parer de Vilches, un marc conceptual per poder incorporar les anàlisis semiòtiques a la pròpiament sociològica. Els signes que utilitza la televisió signifiquen molt i denoten menys del que es podria esperar. A partir d'aquestes idces, creu que pot afirmar que el missatge televisiu ha d'estudiar-se com un text. En aquesta comesa, la semiòtica pragmàtica, especialment la italiana, forneix, al seu entendre, l'instrument adient.

A partir de tots aquests elements, es pot fundar una semiòtica de la comunicació, la qual és entesa per Vilches com la «que se ocupa, por tanto, de estudiar los mecanismos generales que operan dentro del texto, desvelando el lenguaje específico que diferencia un medio de otro»³.

En aquest punt fa un comentari que té interès epistemològic, en afirmar que les dificultats que ha tingut la semiòtica no s'han degut tant a les que provindrien del possible enclaustrament de les seves anàlisis en el missatge sinó al fet de la dificultat de construir una teoria general del significat i de l'acció. D'alguna manera, s'hauria de fer un pont entre les anàlisis centrades en l'interior del text i els contextos personals i socials que li donen significació.

Vilches es fa ressò de les crítiques que ha rebut la recerca empírica, unes crítiques que no només han vingut d'Europa sinó també dels mateixos Estats Units. Per això els estudis sobre l'agenda de temes li sembla que vé-

nen a corregir les formes de pensar anteriors. Els mitjans de comunicació es considera que influeixen sobre el que la gent pensa però no sobre el que pensa sobre cadascun dels temes. Tanmateix, cal considerar com sembla dependre's de vegades del text que estudiem que aquesta seria una nova funció dels mitjans, quan de fet no és sinó una nova manera de veure la seva actuació; un canvi de perspectiva en el seu estudi, més que no pas en la mateixa naturalesa dels mitjans.

En estudiar els efectes d'agenda, analitza les causes per les quals aquest mitjà té efectes menors sobre l'opinió pública que la premsa; unes causes que cal anar a cercar en la naturalesa del mitjà, els tipus de missatge que produeix i difon i les condicions de recepció. De la mateixa manera, repassa els treballs que s'han fet sobre la capacitat que té la televisió de crear la noció de realitat que funcionarà socialment.

Estudia la televisió en les seves accions com a agents de construcció de la realitat social. Es tracta d'un capítol breu en el qual no fa referència als autors dels quals prové l'aplicació a l'estudi dels efectes cognitius⁴. Vilches va directament als sociòlegs de la comunicació com G. Tuchman, H. Gans i a alguns compiladors com M. Wolf o Mancini.

En definitiva, l'obra de Vilches tracta sobre les grans preguntes que tots ens fem i que els investigadors socials han intentat de contestar: quina és la capacitat que la televisió té sobre les seves audiències? Perquè agrada la televisió a la gent? Podem concloure amb unes paraules del mateix autor:

«La televisión, desde esta perspectiva general, no es buena ni perversa en sí. Es un medio, como lo fue la música y la literatura anteriormente, que expone el mito de la sociedad actual a través de lo narrativo, de lo fantástico y del ritual de la cotidianeidad, sin buscar la objetividad de la realidad al modo en que lo hacen las ciencias»⁵.

Jordi Berrio

² Vilches, Lorenzo, 1993, p. 101.

³ Vilches, Lorenzo, 1993, p. 105.

⁴ Naturalment, ens referim a P. Berger, T. Luckmann i Alfred Schütz.

⁵ Vilches, Lorenzo, 1993, p. 15.